

SLOVENSKO-ITALIJANSKI ODNOSI OD LETA 1915 DO DANES

Jože PIRJEVEC

dr., redni profesor, Univerza v Padovi, IT-35100 Padova, Via 8 Febbraio 2
 professore ordinario dell'Università degli Studi di Padova, IT-35100 Padova, Via 8 Febbraio 2

IZVLEČEK

V prispevku se avtor spopade z vprašanjem slovensko-italijanskih odnosov od prve svetovne vojne dalje. Njegova izhodiščna točka je pravzaprav tajni Londonski pakt iz leta 1915, s katerim se je Italija obvezala, da bo napovedala vojno Avstro-Ogrski v zameno pa dobila strateško pomembna ozemlja v alpsko-jadranskem prostoru in v Dalmaciji. Ta načrt, ki je slonel na premisi, da bo Italija postala po vojni ena od velikih evropskih sil, se ni uresničil, ker so razmere leta 1918 (zaradi boljševiške revolucije in Wilsonove teze o samoodločbi narodov) povsem spremenile vojne cilje. Italija je z Rapalsko pogodbo leta 1920 sicer dobila dobršen del slovenskega in hrvaškega ozemlja, ne pa popolne oblasti nad Jadranom in v balkansko-podonavskem prostoru, s katero je računala. To je povzročilo močno frustracijo, ki se je v naslednjih dveh desetletjih udeležila v agresivni Mussolinijevi politiki in je, kljub začasnemu uspehu med letoma 1941-43, s porazom savojske monarhije doživela popoln polom. Po drugi svetovni vojni, ko je Italija morala prepustiti Sloveniji Posočje in Kras pa tudi del Istre, so se razmere med obema narodoma sicer nekoliko uravnovesile, nikoli pa njuni odnosi niso postali prav pristržni, saj se tudi v novih razmerah rimska vlada ni znala povsem otresti "londonskega sindroma". Zadnje popadke te bolezni je mogoče opaziti še danes v napetih odnosih med Italijo in samostojno Republiko Slovenijo.

Ključne besede: politični odnosi, londonski pakt, Rapalska pogodba, Slovenija, Italija

Parole chiave: rapporti politici, Patto di Londra, Trattato di Rapallo, Slovenia, Italia

Britanski ministrski predsednik Sir Herbert H. Asquith je pisal marca 1915 svoji prijateljici Venetiji Stanley: "Vlada je razpravljala, kako najbolj poceni kupiti takojšnjo intervencijo Italije, te najbolj požrešne, spolzke in perfidne sile. Posebno kar se tiče dalmatinske obale, na široko odpira svoja usta, mi pa ji ne smemo dovoliti, da bi Srbom preprečila dostop do morja. Toda ne glede na to, se nam jo splača kupiti: čeprav bom vedno mnenja, da je odigrala na mednarodnem prizorišču najbolj klavirno in ponižujočo od vseh vlog."¹

Antanta je, kot vemo, Italijo bogato poplačala, ker se je med prvo svetovno vojno borila na njeni strani, čeprav ne tako bogato, kot je predvideval Londonski pakt, predvsem pa ne na škodo srbskih, temveč slovenskih in

hrvaških interesov. Z Rapalsko pogodbo, podpisano novembra 1920, je namreč Kraljevina SHS dobila praktično celo dalmatinsko obalo, odpovedati pa se je morala Istri in slovenskemu Primorju, vključno z dolino Soče, kar pomeni, da je prišlo pod nadoblast savojske monarhije skoraj 400.000 Slovencev. Ta rešitev je pomenila izredno hud udarec za mali slovenski narod, ki je stoletja živel pod - pogosto nenaklonjenim - pokroviteljstvom Habsburžanov in je bil sedaj prisiljen sprejeti njihov poraz kot lastni poraz.

Za primorske Slovence, katerih naravno središče je bil Trst, pa tudi za tiste, ki so gravitirali proti Gorici, Italijani seveda niso pomenili novost, saj so skupaj z njimi živeli v simbiozi, ki je bila dokaj tipična za Sred-

1 Herbert H. Asquith, *Letters to Venetia Stanley*, Selected and edited by Michael and Eleonor Brock, Oxford University Press, 1985, str. 501.

njo Evropo. V tem prostoru so namreč prebivalci mest pogosto govorili drugačen jezik, imeli drugačno kulturo in včasih celo religijo od podeželja. Ta odnos se je neokrnjeno ohranil skoraj tisoč let zaradi nepropustnosti fevdalne družbe, ki so jo od časa do časa razgibale le sporadične kmečke vstaje, o katerih pa ne moremo reči, da bi imele etnični predznak. Propad fevdalizma in večja socialna mobilnost, tipična za drugo polovico 18. in za začetek 19. stoletja, pa sta pospešila nastanek meščanskih in intelektualnih slojev, ki niso hoteli biti Slovenci samo po izvoru, temveč tudi po miselnosti in zavesti. Ugotovitev, da ti "homines novi" v imenu svojih pravic začenjajo postavljati politične zahteve in hočejo sodelovati pri upravi skupnega življenjskega prostora, je pomenila za italijansko ali poitalijančeno elito v mestih, navajeno ravnati s podeželskim prebivaštvom kot z "dobrimi divjaki", pravo kulturno revolucijo, s katero se ni znala soočiti drugače kot tako, da je spremenila svoje nazore o njih: odslej niso bili več "dobri", temveč "hudobni" barbari. Ta spremenjeni odnos, ki ga leta 1848 in na začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja najbolj dokumentirano lahko opazamo v Dalmaciji, se je kmalu razširil po vsej jadranski obali do Trsta in Gorice ter postal v naslednjih desetletjih ena od glavnih potez iredentistične politike. Čeprav so se tržaški in goriški Slovenci v tem času kulturno, politično in ekonomsko nadvse hitro razvijali, jih italijanski sosedji nikoli niso sprejeli kot enakovredni narodnostni osebki, nasprotno, imeli so jih za "ščave", za Slované, ki da ogrožajo in rušijo stoletno socialno harmonijo in ustaljeni red. Zanje je bil edini sprejemljivi Slovenec tisti, ki se je odpovedal svoji etnični zavesti in jeziku ter se v imenu "višje kulture" prelevil v Italijana.²

To miselnost, ki je preživela prvo svetovno vojno, so po letu 1918 nove italijanske oblasti v Julijski krajini (kakor so preimenovali Primorsko) sprejele povsem nekritično, saj po svoji kulturi in psihi niso bile pripravljene, da bi se ustvarjalno soočale z večetnično stvarnostjo novih provinc. Ljudje, ki so jih prišli upravljati, tudi če odmislimo vse avanturiste in dobičkarje, so se oblikovali v okolju, v katerem sta pojma "narod" in "država" bila praktično istovetna. V skladu z ideologijo Risorgimenta so bili prepričani, da je treba "alloglote" čimprej asimilirati, ker je to v korist ne samo državi temveč predvsem njim samim. Minister za šolstvo Anile je leta 1921 Josipu Vilfanu rekel: "Obsojeni ste na višjo kulturo, ne na zlo torej, temveč na dobro, zato se predajte."³ Italijanski vladajoči razred si seveda ni utvarjal, da bi bilo to mogoče storiti čez noč. Čeprav po prvi svetovni vojni Italije ni obvezovala nobena mednarodna

pogodba glede zaščite slovenske in hrvaške manjšine, so najpomembnejše državne osebnosti novim podaniikom obljubljale, da bo z njimi Italija ravnala bolje kot Avstrija, v skladu s tradicijo svoje dvatisočletne kulture. Pri tem pa niso računale s tržaškimi iredentisti, ki so kljub spremenjenim razmeram vztrajali v svojem agresivnem nacionalizmu, še manj pa z nastajajočim fašizmom in njegovo zmožnostjo, da si prisvoji vse tiste ideološke prvine, s katerimi je mogoče združiti pod svojimi banderami široke ljudske množice.

Kakšna eksplozivna mešanica lahko nastane iz spojitve iredentizma in fašizma, so tržaški Slovenci imeli priliko spoznati že julija 1920, ko je podivjana drhal požgala slovenski Narodni dom, ne da bi se policiji ali vojski zdelo potrebno posredovati. S tem se je začelo obdobje nasilja, ki je preplavilo Julijsko krajino in je z Mussolinijevo zmago leta 1922 doživelo kvaliteten skok, kakršnega v tej obliki zahodna Evropa še ni poznala. Dotlej so namreč fašistične škvadre izvajale nasilje na svojo pest ob večji ali manjši potuhi oblasti, odtlej pa je postalo uradna, dolgoročno zastavljena politična linija, ki je lahko računala na vso moč državnega aparata in propagande. Slovenci, povsem nepripravljeni na tak divji naskok, so najprej odgovorili tako, da so iskali zaščite pri oblasteh, ko pa se je izkazalo, da so ti poskusi jalovi, so se v samoobrambi začeli zatekati tudi sami k nasilju. Seveda so bili v neenakem boju poraženi, kot zgovorno pričata prvi in drugi Tržaški proces. S svojim uporom pa so nase vendarle pritegnili pozornost evropskega javnega mnenja in nemalo prispevali k temu, da so se že v tridesetih letih zahodni intelektualni in državniški krogi začeli zavedati, kako krivična je Rapalska meja.⁴

Te dogodke je treba seveda vključiti v širši kontekst viharjih italijansko-jugoslovanskih odnosov v obdobju med vojnami, ki so bili zaradi Mussolinijeve "napoleonske" politike, kakor jo je sam imenoval, skoraj vedno zelo napeti. V takem nezdravem in nevarnem mednarodnem vzdušju se Slovencem, ki so bili podložni Beogradu, ni zdelo primerno, da bi se pridružili Hrvatom v njihovi odločni opoziciji srbski hegemoniji, saj so videli v Jugoslaviji, da rečemo z Antonom Korošcem, "Minor malus" - manjše zlo. Pri tem pa je treba vendarle ugotoviti, da niso opustili misli na združeno Slovenijo in, kar je še bolj zanimivo, da so se v tem strinjali tako katoličani kot komunisti.

Ob izbruhu druge svetovne vojne pa sta obe stranki reagirali na italijansko zasedbo na različne načine. Potem ko so z Nemci in Madžari razkosali slovensko zemljo, so Italijani menili, da je primerno dati Slovencem Ljubljanske pokrajine (kakor so preimenovali svoj

2 Jože Pirjevec, *Das Bild des Slawen in der italienischen Publizistik des Adriaumes*, Österreichische Osthefte, Jg. 33, Wien, 1991, str. 27-34.

3 Milica Kacin-Wohinc, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921-28*, Založba Lipa, Koper, ZTT, Trst, 1977, knj. I., str. 118.

4 Rebecca West, *Black Lamb and Grey Falcon. A Journey through Yugoslavia*, Papermac, Macmillan, London, 1984, str. 881.

kos plena) določeno kulturno avtonomijo, si s tem zagotoviti njihovo sodelovanje in celo hvaležnost ter obenem vzbuditi med Slovenci pod nemško zasedbo simpatije do Italije. Vse to v upanju, da bosta Nemčija in Rusija v spopadu, ki ga je Hitler načrtoval, kmalu izkpraveli in da bo Italija v tem primeru lahko vključila v svoje meje tudi Štajersko in Gorenjsko. Relativno tolerantna politika italijanskih zasedbenih oblasti je povzročila med Slovenci dvojno reakcijo: zmerne sile (predvsem tiste, ki so bile pod vplivom Cerkve) so bile prepričane, da bo mogoče vzpostaviti z Italijani dialog in preživeti, dokler ne pridejo boljši časi. Radikalne pa so z druge strani bile mnenja, da se je treba upreti in da je treba udariti po tistem členu v nemško-italijanski navezi, ki je šibkejši. To se je poleti 1941 zares zgodilo in povzročilo med Italijani, ki so se dotlej radi samovšečno ponašali zaradi svoje "humanosti", tipično zaprepasčenost opeharjenega dobitnika. Med njihovimi slovenskimi privrženci pa se je kmalu utrilo mnenje, da je treba med fašistično, pa vendar katoliško Italijo in boljševisitično in ateistično Rusijo (ki je očitno navdihovala OF) spet kot "minor malus" pač izbrati prvo. Italijani so s svoje strani v odgovor na oboroženi odpor proti "banditom" in njihovim podpornikom začeli z brezobzirno vojaško in represivno akcijo, obenem pa oborožili "vaške straže" in s tem odločilno prispevali k izbruhu državljanske in ideološke vojne na Slovenskem.⁵

Ko je Italija jeseni leta 1943 kapitulirala, so bili Nemci takoj pripravljeni prevzeti njeno vlogo kot pokrovitelji domobranskega gibanja. Čeprav so z oblikovanjem operativne cone *Adriatisches Küstenland* ohranili razdelitev slovenskega ozemlja, niso mogli prepričati, da bi se OF ne uveljavila tudi na Primorskem, ki ga je Kočevski zbor oktobra 1943 tudi formalno priključil Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Ta prvi suvereni akt slovenskega naroda pa je spremljala misel, da teritorija ni dovolj osvoboditi z orožjem v roki, temveč da je treba pripraviti tudi potrebne argumente za zagovarjanje svojih zahtev o novi meji z Italijo na mirovni konferenci. V ta namen je bil ustanovljen v kočevskih gozdovih raziskovalni inštitut, ki je začel zbirati potrebne zgodovinske, etnične in gospodarske podatke v podporo tezi, da je treba Sloveniji priključiti celo Primorsko, s Trstom in Gorico. Voditelji OF niso zanikali, da je Trst bil po svojem prebivalstvu večinoma italijansko mesto, trdili pa so, da je bil skozi stoletja naravno upravno, kulturno in ekonomsko središče zaledja, h kateremu spada. Obenem so v imenu proletarskega internacionalizma obljubljali, da bodo spoštovali in ščitili italijansko manjšino, na katero so gledali, v upanju, da se bo revolucija razširila tudi na Apeninski polotok, kot na pomembni vezni

člen z italijanskim narodom.⁶

Vprašanje nove meje je že leta 1944 sprožilo prva trenja med slovenskim in italijanskim odporniškim gibanjem, pa tudi, kar je še pomembneje, prva razhajanja med Titom in njegovimi zahodnimi zavezniki. Italijanska kapitulacija je ameriškim in britanskim četam dajala pravico, da zasedejo celo Italijo, vključno z Julijsko krajino. S tem pa se niso strinjali Jugoslovani, ki so trdili, da jih dogovori med Rimom in Zahodom ne vežejo, toliko bolj, ker je prebivalstvo tega področja s sodelovanjem v uporuh dokazalo svojo voljo, da se priključi novi Jugoslaviji. Posledica teh različnih stališč, ki jih Tito in feldmaršal Alexander nista uspela uskladiti, ko sta se marca srečala v Beogradu, je bil dvojni pohod na Trst z jugoslovanske in zavezniške strani, v prepričanju, kot je rekel Churchill, da "tisti, ki prej pride, prej melje".⁷ Tekmo so z velikimi žrtvami sicer dobili Jugoslovani, vendar komaj za las, saj so že naslednjega dne prispele v mesto tudi zavezniške enote in tam tudi ostale. Vzroke za takšno situacijo, ki je bila v osvobojeni Evropi povsem izjemna (do podobne je prišlo samo na Koroškem), je iskati v tem, da Slovenci niso imeli jasno začrtanih zgodovinskih meja, na katere bi se lahko sklicevali, predvsem pa v tem, da je Churchill vedno razločneje videl Tita le kot podaljšek Stalinove roke in se resno bal širjenja komunističnega vpliva na Zahodu, predvsem v Severni Italiji in Franciji. Bolj kot Titu se mu je zdelo torej potrebno - povedati Stalinu, da kaj takega ne bo dovolil in da je pripravljen seči tudi po orožju v obrambo lastne influenčne sfere. Zato je ultimativno zahteval, naj Tito umakne svoje čete iz Trsta, Gorice in okoliškega ozemlja, in to tudi dosege, ker se Stalinu ni zdelo vredno tvegati spora z Zahodom zaradi teritorija, ki za Sovjetsko zvezo ni bil pomemben.

V štiridesetih dneh, kolikor so Jugoslovani ostali v Trstu in Gorici, so vodili ambivalentno politiko. Z ene strani so si s poudarjanjem slovensko-italijanskega bratstva skušali pridobiti poleg delavskega razreda, ki so ga že imeli na svoji strani, tudi meščanske italijanske sloje. Z druge pa so proti tistim, ki so jih smatrali za nevarne ali za nasprotnike, sprožili kapilarno represivno akcijo ter jo izpeljali na tipično revolucionarni oziroma stalinistični način z masovnimi aretacijami in poboji. V očeh italijanskega meščanstva, ki je doživelo prihod "slavo-komunistov" kot epohalno katastrofo, je takšna politika zadobila dimenzije pravega genocida in postala povod za očitke, ki se še danes niso polegli. Že oktobra 1944 je italijanska vlada v svoji propagandi proti jugoslovanskim zahtevam trdila, da je Rapalska meja ločnica ne samo med dvema narodoma, temveč tudi med dve-ma kulturama in ideološkima svetovima. V ozračju

5 Tone Ferenc, *Fašisti brez krinke. Dokumenti 1941-1942*, Založba Obzorja, Maribor, 1987.

6 Jože Pirjevec, *La questione nazionale nella Resistenza dei popoli croato e sloveno*, *Qualestoria*, I. XIII., april, 1985, št. 1, str. 68-81.

7 Dušan Biber, ur., *Tito-Churchill. Stogo tajno*, Globus, Zagreb, 1981, str. 503-517.

Mussolini v Trstu leta 1938. (NŠK).
Mussolini a Trieste nel 1938.

hladne vojne, ki se je medtem razdivjala, je to tezo italijanska stran še razvila in se pri tem v svojih argumentih pogosto posluževala iredentističnega in fašističnega izrazja.⁸ Vse to je seveda še poglobilo razdor med obema narodoma in državama, ki sta februarja leta 1947 sicer podpisali mirovno pogodbo, s katero je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje kot nekakšen tampon med njima, toda to sta storili pod prisilo, brez vere v resnično možnost sprave. V naslednjih letih se razmere kljub temu, da je Stalin junija 1948 izključil KPJ iz Kominforma, niso bistveno spremenile. S tem, da se je

odcepila od sovjetskega bloka in se približala Zahodu, je Jugoslavija sicer postala vojaška predstraža Italiji, toda če so dejstvo, da je varovala Ljubljanska vrata, znali ceniti v Washingtonu, Londonu in Parizu, se to ni zgodilo v Rimu. Spremenjene mednarodne razmere tako niso odločilno vplivale na bilateralne odnose, saj je bilo tržaško vprašanje še vedno odprto, kajti že jeseni leta 1947 je postalo jasno, da STO ne bo nikoli zazivel. Rešitev problema je prišla spet od zunaj, z odločilnim posegom Angležev in Amerikancev, ki so po hudi krizi leta 1953 oktobra naslednjega leta Jugoslavijo in Italijo

8 Documenti diplomatici italiani. Decima serie: 1943-1948, knj. I. (9. IX. 1943-11. XII. 1944), Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, Rim, 1992, passim; Nazionalismo e neofascismo nella lotta politica al confine orientale 1945-75, Istituto per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, Trst, 1977.

tako rekoč prisilili, da sta sprejeli Londonski memorandum. Ta dokument, po katerem naj bi Italija dobila cono A, Jugoslavija pa ohranila cono B STO, v svoji dvoumnosti jasno kaže, da rimska vlada tudi tokrat ni pristopila k reševanju odprtih problemov z namenom, da bi jih premostila enkrat za vselej. Ker meja formalno ni bila dokončno zakoličena, so italijanski vladni krogi v naslednjih letih govorili o njej kot o "demarkacijski črti" in pri tem zavestno gojili v svojem javnem mnenju prepričanje, da jo bo mogoče še spremeniti. Italijanske oblasti so se odločile za tako politiko, ker so hotele zadostiti številnim istrskim beguncem, ki so po vojni iz neprilagodljivosti novim, gotovo nelahkim razmeram zapustili svoje domove, pa tudi, ker se niso nikoli znale povsem sprijazniti s stvarnostjo, kakršno je narekovala izgubljena vojna. Posebno v obmejnih pokrajinah so tako zavestno gojile iredentistično miselnost in kulturo, h kateri je seveda spadalo, kot njen sestavni del, tudi zapostavljanje slovenske manjšine, celo njene tržaške veje, pa čeprav jo je štivil poseben statut, priložen Londonskemu memorandumu. V letih po njegovem podpisu je mogoče tako opaziti zanimivo dvojnost: medtem ko so se zaradi odprte meje gospodarski odnosi med Slovenijo oziroma Jugoslavijo in Italijo močno razmahnili ter sta si Trst in Gorica zaradi priliva jugoslovanskih kupcev odločno opomogla, se kultura sožitja nikakor ni mogla zakoreniniti v zavesti večine njenih italijanskih prebivalcev.⁹

To je postalo povsem očitno po letu 1975, ko sta Jugoslavija in Italija sklenili Osimske sporazume in priznali dokončnost meja med bivšo cono A in B. Tudi tokrat rimska vlada ni pristopila k rešitvi problema iz lastnega prepričanja, temveč bolj pod pritiskom Washingtona, kjer je prevladovalo mnenje, da je treba to kočljivo vprašanje urediti še pred Titovo smrtjo. Ker niso bili cepljeni na organizem, ki bi bil nanje pripravljen, so predvsem v tržaškem javnem mnenju Osimski sporazumi povzročili silovito reakcijo in spodbudili nastanek novega političnega gibanja, Liste za Trst, ki je v naslednjem desetletju močno pogojevala lokalno politično življenje, saj je postala nekakšen vezni člen med skrajno desnico in socialistično levico. Kako odločilna je bila za podpis Osimskih sporazumov skrb zagotoviti Jugoslaviji miren prehod iz titoističnega v posttitoistično obdobje, dokazuje tudi dejstvo, da je v njih vprašanje manjšin zastavljeno na povsem obroben in v bistvu nezadovoljiv način.¹⁰ Kljub temu, da si je jugoslovanska stran želela bolj zavezujoč dogovor, s svojo zahtevo ni prodrla, ker italijanska na to ni bila pripravljena. Tako je tekst, ki govori o manjšinah, zavestno ohlapen in po-

vsem nedvoumen v eni sami točki: tam, kjer pravi, da je zaščita manjšin notranje vprašanje ene in druge države. Taki formulaciji niso botrovale samo desničarske, neofašistične in iredentistične sile, ki so bile in so močne v italijanskem političnem življenju ter v državnem aparatu, temveč tudi jakobinska kultura, na kateri se vedno sloni italijanska država. Prepričanje, da med državljansko pripadnostjo in narodnostno zavestjo ne sme biti razlike, ni prisotna samo v konservativnih krogih, temveč jo je mogoče zaznati tudi na levici, kakor je očitno iz manifesta tistih "razsvetljenih" italijanskih intelektualcev, ki so pred dvema ali tremi leti protestirali proti zakonskemu osnutku v prid manjšinskim skupnostim v Italiji, o katerem naj bi razpravljala parlament, češ da ruši celovitost italijanskega kulturnega prostora.

Izhajajoč iz teh premis, je mogoče tudi razumeti, zakaj Italija v zadnjem stadiju jugoslovanske krize ni podprla slovenske težnje k osamosvojitvi. Ker Italija slovenskega naroda nikoli ni vzela prav zares, temveč ga je smatrala bolj kot nekakšno folklorno varianto srbsko-hrvaškega jedra, ker na novost slovenskega kulturnega in političnega preporeda osemdesetih let intelektualno ni bila pripravljena, se je zunanji minister De Michelis znašel povsem v sozvočju s tistimi kolegi znotraj Evropske skupnosti, ki so vsak iz svojih razlogov prav tako nasprotovali razpadu Jugoslavije. Še maja 1991 je slovesno izjavil, da Evropa Slovenije ne bo priznala niti v petdesetih letih, kar pa ga pol leta kasneje, ko se je Nemčija odločila navezati z Ljubljano diplomatske stike, ni motilo, da bi ne zavzel povsem nasprotnega stališča. Za ta salto mortale se seveda ni odločil iz protesta proti srbski agresivni vojni v Sloveniji in pozneje na Hrvaškem, temveč zato, ker se je zbal, da bi nekaj dni po Maastrichtu zaradi razhajanja med bonnsko vlado in njenimi partnerji ne prišlo do razkola, ki bi imel usodne posledice v evropskem političnem življenju.¹¹ Skratka, šlo je za politiko, ki je ni pogojevala želja, da bi se med sosednjima državama in narodom oblikovali novi, plodnejši odnosi. Da je ta ocena pravilna, sta v naslednjih letih potrdila tudi oba njegova naslednika v Farnesini: zunanja ministra Andreatta in Martino. Oba, posebno slednji, sta poskušala izrabiti šibkost in mednarodno izolacijo mlade države, da bi na njen rovaš utrdila italijanski vpliv v severno-jadranskem geopolitičnem prostoru. Pri tem sta uporabila že tradicionalna sredstva pritiska: nacionalistično in iredentistično miselnost obmejnega italijanskega prebivalstva, ogrožanje življenjskih interesov slovenske manjšine v Italiji in podporo zahodnih zaveznikov - v tem primeru Evropske zveze - ki pač zaradi tega obrobne vpra-

9 Klaus Gatterer, *Im Kampf gegen Rom*, Molden, Dunaj-Frankfurt-Zürich, 1968; Jože Pirjevec, *Tržaški voz*, ZTT, Trst, 1985.

10 *Osimski sporazumi*, Založba Lipa, Koper, 1977, str. 335.

11 Jože Pirjevec, *Jugoslavija, 1918-1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije*, Založba Lipa, Koper 1995, str. 432.

šanja ne namerava otežkočati svojih odnosov z Italijo. Pri tem je najbolj zanimivo, da rimska vlada za svoj pristanek tesnejšemu sodelovanju Slovenije z Evropo ne postavlja problema italijanske manjšine, temveč misli predvsem na interese istrskih beguncev. Ker pa je med temi še krepko zakoreninjeno prepričanje, da so Slovenci le "hudobni" barbari, ni upati v skorajšnje izboljšanje medetničnih odnosov v našem prostoru. Še bolj vznemirjujoča pa je ugotovitev, da ponuja italijanska stran nadvse svojsko razlago o veljavnosti mednarodnih sporazumov. Po izkušnji tega stoletja, ko se je Italija v

diplomatsko zgodovino zapisala predvsem zaradi svoje pogodbene nestabilnosti, bi pričakovali, da bodo v rimskih političnih in diplomatskih krogih nadvse previdni, ko izražajo svoje mnenje o podpisanih in v parlamentu potrjenih dogovorih. Namesto takšne opreznosti pa moramo beležiti čudne izjave, ki postavljajo pod vprašaj Osimske sporazume, češ da so bili sklenjeni s totalitarno in komunistično državo ter da v spremenjenih razmerah ne držijo več. Nenavadna interpretacija, ki bi, če bi se uveljavila, podrla politično ravnovesje ne samo v Evropi, temveč na celém svetu.

RIASSUNTO

Nel suo contributo, l'autore affronta la questione dei rapporti italo-sloveni dalla prima guerra mondiale in poi. A dire il vero, il punto di partenza prescelto è rappresentato dall'accordo segreto del 1915, noto come Patto di Londra, con il quale l'Italia si impegnavo a dichiarare guerra all'Austro-Ungheria ricavandone come contropartita alcuni territori strategicamente importanti nell'area alpino-adriatica e nella Dalmazia. Questo piano, poggiante sulla premessa che l'Italia dopo il conflitto sarebbe divenuta una delle grandi potenze europee, non ebbe successo poiché nel 1918 (in seguito alla rivoluzione bolscevica e alle tesi di Wilson sull'autodeterminazione dei popoli) la situazione fece mutare radicalmente i fini della guerra. Con il Trattato di Rapallo del 1920, l'Italia si vide assegnare sì una buona parte dei territori sloveni e croati, ma non riuscì ad avere il controllo completo dell'Adriatico e dell'area balcanico-danubiana alla quale aspirava. Ciò provocò un forte senso di frustrazione che nei due decenni successivi si manifestò nell'aggressiva politica mussoliniana che, nonostante il temporaneo successo registrato nel periodo 1941-1943, sfociò con la sconfitta della monarchia dei Savoia nella catastrofe più completa. Dopo il secondo conflitto mondiale, con l'Italia che dovette cedere alla Slovenia le regioni del Posočje e del Carso, nonché una parte dell'Istria, i rapporti tra i due popoli trovarono sì un certo equilibrio, ma non furono mai molto cordiali, poiché anche nelle nuove condizioni il governo di Roma non seppe liberarsi completamente della "sindrome londinese". Gli ultimi effetti di questa malattia sono tuttora presenti nei tesi rapporti tra l'Italia e l'indipendente Repubblica di Slovenia.